

čena birokracija deloma ravnala po teh ukazih, deloma pa celo ne, in zato pač ni čuda, da je unidan ponovljeni ukaz o uradovanji na Českem in Moravskem vrigel ogenj v streho centralistom. Nemčurski časniki vseh avstrijskih dežel so unisono vzdignili strašansko hrup o „Sprachenfrage“ in še zdaj kriče „nemštvo je v nevarnosti“, ako ne vlada nemški jezik v uradnih pisarnah. Tudi pri vojaščini bile so zelo enake razmere; tudi tu je kraljevalo enako načelo in le boječ se je na pr. častiti c. k. stotnik pl. Komelj lotil spisavanja knjižic, ki slovenskega vojaka v njegovem jeziku podučujejo v poslih vojnih.

Gledé na vse te dozdanje žalostne razmere je pač vsacemu rodoljubu in vsacemu pravemu Avstrijanu jako dobro délo slišati, da je presvitli naš cesar odločno povdaril ravnopravnost jezikovo, ki gre vsacemu narodu.

Naj povemo našim bralcem, kje in kako je to bilo.

Ko je, kakor naši bralci vedó, cesar nedavno potoval po Českem, ogledoval je armado pri Kraljevem Gradcu. Pri tej priliki je stotnik Suhanek od 18. pešpolka posamezna povelja (komande) vojakom tudi v českem jeziku razložil, kar je cesarju očividno jako povšeči bilo. Ko je pa pri isti priliki nek drug stotnik istega polka nekemu vojaku nekaj v nemškem jeziku razlagal, vprašal je cesar stotnika, ali je vojak Nemeč, in ko je slišal, da ni, ukazal je stotniku, naj vojaku stvar razloži v njegovem maternem jeziku, to je, českem. — Ali ni to zlata vreden opomin Nj. veličanstva cesarja samega tudi vsem uradom, naj z ljudstvom občujejo z besedo in v pismu tako, da dobro razume, kar se mu pravi ali piše, to je, v maternem njihovem jeziku, vsaj ni ljudstvo zaradi uradnikov na svetu, ampak uradniki so za ljudstvo v službah. Zato je patudi, kar smo uže v prejšnjih naših listih omenili, presvitli cesar na svojem potovanji na Českem mnogokrat se razgovarjal v českem jeziku.

Obraznave deželnih zborov.

Deželni zbor Kranjski.

4. seja 21. dne junija.

Gosp. c. k. deželni predsednik izroči vladno predlogo z načrtom postave o ribštvu.

Vložene peticije se izročé dotičnim odsekom. — Poslanec Dežman poroča v imenu finančnega odseka o gledališkem zakladu; vsled tega obvelja proračun za leto 1880 (potrebščina 3422 gold., zaklada 3422 gold.), proračun za l. 1881. (potrebščina 3294 gld., zaklada 3294 gold.), računski sklep za leto 1878. (dohodki 7463 gold. 99 $\frac{1}{2}$ kr., stroški 8444 gold. 78 $\frac{1}{2}$ kr.), računski sklep za leto 1879 (dohodki 3546 gold. 23 kr., stroški 2964 gold. 41 kr.). — Dr. pl. Schrey poroča v imenu finančnega odseka o proračunu normalno-šolskega zaklada za leto 1880. in predlaga: 1) proračun o potrebščini 195.829 gold., o zakladi 16.551 gold. 72 $\frac{1}{2}$ kr., tedaj o primanjkljevi 179.275 gold. 27 $\frac{1}{2}$ kr. naj se potrdi. 2) V poravnanje tega primanjkljeja s 179.275 gold. 27 $\frac{1}{2}$ kr. naj se dovoli za 1880. leto 18 $\frac{0}{10}$ deželne priklade za normalno-šolski zaklad na neposredne davke, podvržene prikladam za deželni in zemljiško-odvezni zaklad izvzemši one ljubljanskega mestnega okraja. 3) Učiteljski siroti Jovani Mašekovi naj se miloščine dovoli po 50 gold. za leto 1880., 1881. in 1882., učiteljski siroti Ani Centrihovi pa naj se miloščina letnih 50 gold. podaljša do 1. maja 1881. Ti predlogi, pa tudi predlog barona Apfaltrerna,

da deželni odbor, pričenshi od leta 1882. za stavbe in uravnave šol izplačati sme deželnemu šolskemu svetu le svote, katere bode deželni zbor sam odločil, obveljajo brez debate. Dalje je finančni odsek nasvetoval, da deželni odbor v proračunu potrjenih 700 gold. za nagrade katehetom le tedaj sme potrositi, ako bode normalno-šolski zaklad v to obsojen od najvišega kompetentnega sodišča. A nasproti vitez Vesteneck nasvetuje, naj se navedeni znesek 700 gld. dovoli brezpogojno, le s tem pridržkom, da normalno-šolski zaklad ni dolžan plačati take nagrade in da ima pravico, povračilo zahtevati od tistih, kateri bodo v zadnji stopinji v to zavezani, — deželnemu odboru pa naj se nalaga, omenjeni pridržek naznaniti deželnemu šolskemu svetu, vprašanje zaradi remuneriranja katehetov do zadnje pristojne stopinje konečno dognati, ob enem pa v polajšanje normalno-šolskega zaklada učiniti, da vsaj one šolske občine, katerih kateheti zdaj dobivajo nagrade iz tega zaklada, v smislu §. 55 politične šolske ustave voznini primerni del navedenih nagrad takoj prevzamejo. Ta predlog sta podpirala grof Thurn in dr. Deu. Najbolj temeljito pa priporočal ga je gosp. deželni predsednik Winkler, naglašaje, da je le previdno, ako se ne postopa ostro zoper duhovščino naše dežele, katera se je bolj kot drugod sprijaznila s šolsko postavo in katera v 30 šolah za silo osnovanih podučuje. — Poslanec Klun izreka začudenje, da nasprotna stran priznava zdaj potrebo poduka v veronauku in pravico do nagrad, ker so njegov nasvet v zadnjem zborovanji gledé nagrad za katehete popolno zavrgli, vendar ga to spokorjenje veseli, zato priporoča Vesteneckov predlog toda s to premembo, naj se dostavek gledé pridržka pravice za povračilo izpusti. Vitez Vesteneck od besed poslanca Kluna občutljivo zadet, skušal je začudenje ironično izpodbiti. Konečno je poročevalec pl. Schrey poprijel besedo in dolgotrajno zagovarjal odsekov predlog, v tem pa neko neresnično opazko vpletel, zaradi katere ga gosp. deželni predsednik Winkler zavrne. Pri glasovanji se sprejme Vesteneckov dostavek, za Klunov predlog je bilo 16 glasov, nasproti pa tudi 16, in zdajci, da zmaga nasprotna ustavoverna stranka, jej skoči deželni glav var s svojim glasom na pomoč.

Dr. Poklukar poroča v imenu finančnega odseka o računskih sklepih ustanovskih zaklad za l. 1878. in 1879., ki se odobré in sicer v skupnem premoženji koncem 1878. leta 1 milijon in 267.793 gold. 89 kr. (kurzne vrednosti 927.255 gold. 47 kr.) in koncem leta 1879. z 1 milijonom in 296.546 gold. 19 $\frac{1}{2}$ kr. (kurzne vrednosti 1 milijon in 36.631 gold. 20 $\frac{1}{2}$ kr.) — Dalje dr. Poklukar nasvetuje, naj se Glavarjevemu beneficijatu in bolnišničnemu oskrbniku Jos. Lombergerju v Komendi sv. Petra letna remuneracija 250 gold. od leta 1880. zboljša na 300 gld., kar obvelja. — Konečno vitez Gutmannsthal v imenu finančnega odseka poroča o proračunih vinorejske šole na Slapu za l. 1878.; dohodki so znesli 3930 gold. 23 kr., stroški 6753 gold. 11 kr., primanjkljevi 3001 gold. 72 $\frac{1}{2}$ kr., ki se je pokrtil iz deželno-kulturnega zaklada, za leto 1879. pa so znesli dohodki 8067 gold. 46 kr., stroški 8490 gold. 6 $\frac{1}{2}$ kr., primanjkljevi 428 gold. 60 $\frac{1}{2}$ kr., ki se je iz istega zaklada pokrtil.

Poslanec vitez Gutmannsthal priporoča odsekov predloge in povdarja, da se za vinorejce mora nekaj storiti; ker pa se kmetijska šola za Dolenjsko ne more napraviti zaradi slabih denarstvenih razmer, naj se ustanovi popotni poduk.

Poslanec dr. Bleiweis očita, da zbor uže mnogo let le krpa in krpa, kadar je kaj storiti za kmetijstvo, a celega nič ne dovrši. Kmetijska šola se nihotla

ustanoviti, češ, da je predraga — „ti, kmet, plačaj čedalje više davke, uči se nemščine v ljudskih šolah in sprejemaj nerazumljive nemške dopise iz uradnij!“ To se namesto kmetijske šole ponuja kmetovalcem. Potni učitelji se so nam odrekli, češ, da bodo le misijonarji za národne politične agitacije. Danes pa vsaj tudi nasprotna stranka priznava, da nam je stalnega popotnega učitelja za napredek v kmetijstvu potrebno. Povsod, kamor so dosihmal popotni učitelji prišli, našli so ukaželnih poslušalcev, tako gospodje: gozdni nadzornik Dimic, Pour, Piskar, R. Dolenc in zadnja leta Povše, Mesar in R. Dolenc. Koliko vspeha je imelo popotno predavanje gosp. župnika Mesarja, temu živa priča je 11 sirarskih zádrug, katere izdelujejo sir, ki se uže po svetu ceni za dobro kupčijsko blagó. Dalje treba pa je tudi, da se na tukajšni učiteljski pripravnici uredi kmetijski pouk. To dvojno želi tudi sl. ministerstvo poljedelstva, kar dokazuje ravno danes kmetijski družbi došli dopis navedenega ministerstva, katero pripoznava potrebo popotnega učitelja in reforme ljubljanske učiteljske preparandije zaradi kmetijskega nauka. Da morajo iz preparandije za učenje kmetijskih predmetov na napreduvalnih šolah sposobni učitelji na deželo priti, treba, da so sami v dotičnih predmetih podučeni. Popotnih učiteljev pa ne potrebujejo samo vinorejci, temuč tudi drugi kmetovalci naši. Uže sam pogled na to, da se vino prideluje na kakih 17 tisočih oralov, poljedelci pa obdelujejo nad 1500 tisoč oralov, nam kaže potrebo popotnega predavanja tudi za mnogovrstne druge kmetijske predmete. Vsled tega dr. Bleiweis nasvetuje to-le:

1) Deželnemu odboru se naroča, naj skliče enketno komisijo, ktera naj

- a) temeljito prevdarja vse potrebščine za povzdigo vseh strok kmetijstva na Kranjskem po poti poduka z reformo učiteljske pripravnice ljubljanske, z osnovo kmetijskih šol po deželi in z ustanovitvijo popotnih učiteljev.
- b) Po sklepih te enquete naj deželni odbor s pripomočjo družbe kmetijske išče deloma državne podpore pri sl. ministerstvu kmetijstva, deloma pa pri deželnem zakladu, in v tem poslednjem oziru naj nasvete stavi prihodnemu deželnemu zboru.
- c) V to enketno komisijo naj deželni odbor povabi zastopnika deželne vlade, zastopnika deželnega šolskega sveta, tri zastopnike družbe kmetijske, tri poslance deželnega zbora, ki so izvedenci v kmetijstvu in to enega iz Gorenjskega, enega iz Dolenjskega, enega iz Notranjskega in pa vodjo deželne slapenske šole g. Dolenca in vodjo slovenskega oddelka goriške deželne kmetijske šole g. Povšeta.

Poslanec Dežman se čudi, da vodja slapenske vinorejske šole g. Dolenc sam nasvetuje, naj se ta šola odpravi, česar bi nikakor ne bil pričakoval; poleg tega pa predlaga, naj se Bleiweisov predlog kot samostojni izroči posebnemu odseku, kar tudi vitez Gutmannsthal podpira. — Poslanec Pakiž naglaša, da ne gre samo za vinorejce skrbeti, a da se mora tudi kaj za ogromno večino poljedelcev kaj storiti, ter priporoča Bleiweisov nasvet. —

Potem dr. Bleiweis odgovarja Dežmanu, da je njegov predlog v tesni zvezi z odsekovim predlogom. Ko še poročevalec Klun Bleiweisov nasvet zagovarja, se ta nasvet s l. odsekovim predlogom po nasvetu dr. Zarnika izroči gospodarskemu odseku v pretres in poročanje. Ostali odsekovi predlogi pa obveljajo brez razgovora.

Deželni zbor štajarski.

V 5. seji so nemški liberalci zavrgli predlog o reguliranju Drave od Ptuja do Pušenec. Zastonj so ugovarjali poslanci dr. Radaj, grof Wurmbrand, posebno pa g. Herman in naposled g. Kukovec. Nasprotniki Slovencev so sklenili tedaj v nič ne privoliti in ker imajo večino, so predlog zavrgli, a s tem deželi sploh jako škodili. Celih 3390 oralov pustili so v nemar na Slovenskem, med tem, ko so uže mnogo tisočakov za reguliranje Aniže v nemškem Štajarskem dovolili in od slovenskih davkovcev brez obotavljanja prejeli. — Nekateri poslance srbi želja, na deželne stroške staviti postranske (vicinalne) železnice. V to svrhu je dr. Duchatsch nasvetoval odbor 9 mož. Vkljub temu, da se je bilo reklo: „nur keinen Windischen wählen“ dobil je dr. Radaj 34 glasov, a dr. Duchatsch bi bil skoraj na cedilu ostal ulovivši 37. Drugi odborniki dobili so do 52 glasov.

V 6. seji dne 19. junija bil je sprejet nasvet gosp. Pairhuberjev, naj se deželni odbor pritoži zoper previsoko v cenitev gruntnega davka, in nasvet gosp. Sprunga, naj se na Štajarskem dovoli to bak pridelovati, kakor na Ogerskem. Gosp. Karlonov nasvet, naj se županstvom dá pravica braniti ženitovanje nemaničev na škodo srenj, bil je izročen srenjskemu odboru; oni nasvet pa, naj se uvede namesto 8letnega šolanja le 6letno z nedeljškimi šolami za bolj odraščeno mladež, je pa zbor odbil, češ, da nima on o tej reči besede, ampak državni zbor.

Deželni zbor Tržaški.

V 2. seji je bil na dnevnem redu predlog o ustanovitvi pravne fakultete v Trstu z italijanskim učnim jezikom. Pri generalni debati povdarja poslanec dr. Wittmann neprilicnosti take pravne fakultete, kakoršna bi bila nasvetovana; vendar je govornik pripravljen za-njo glasovati in priporoča, naj se napravi spomenica, a ne na naučno, ampak na skupno ministerstvo in naj se to h krati naznani obema zbornicama državnega zbora. Dalje predlaga Wittmann, naj se izpusti kraj, kjer bi se imela ustanoviti fakulteta. Gosp. Nabergoj o pravni fakulteti omenja, da je Italijanom ne zavida, če tudi je prepričan, da je dozdanji poslanci ne učkajo; primerja razmere italijanskega in slovenskega prebivalstva, ter pobija trditev, da so primorske dežele italijanske, ker po statistiki imajo one pol milijona Slovanov in le 170.000 Italijanov. Levičarjem je ta opomba žile napela, al resnice niso mogli pobiti.

Deželni zbor Tirolski.

Enak predlog kakor Belkredijev je bil tudi Tirolskemu zboru izročen. Da bode tu sprejet, ni dvombe zato, ker ima konservativna stranka večino, al ker se ta preiskava le more vršiti s pripomočjo vlade, zato imela bo ona priliko, pokazati neodvisnost svojo od specijelnih interesov bogatašev.

Moravski deželni zbor.

Grof Belkredi, poslanec konservativne stranke, je predlagal zboru, naj sklene, da se preiskuje žalostni stan majhnih kmetovalcev in pa omeji razkosevanje zemljišč. Nemško-liberalna večina Moravskega zbora pa je kar naravnost odbila ta predlog in, čemur se je še posebno čuditi, je to, da tudi liberalci veliki posestniki so za pokop Belkredijevega predloga glasovali.

Česki deželni zbor.

Vladna predloga o premembi volilnega reda v skupini velikega posestva je za vržena s 135 glasovi

proti 79. Pred obravnavo te predloge je ces. namestnik baron Weber zboru naznanil, da vlada s to predlogo, naj se sprejme ali pade, ne išče zaupnice ali nezaupnice. Zagrizeni kolovodja nemško-liberalne večine dr. Herbst je parolo izdal: „Beati posidentes“ in s tem je bilo vodilo dano vsi njegovi čedi, da so glasovali zoper predlogo. — Poslanec Zeithamer je ostro grajal deželni odbor, da ni sam naredil predloge o volilni premembi za deželni zbor, kakor mu je bilo naročeno; zdaj pa večina tega zbora kar naravnost odbija vladno predlogo, ne da bi poskusila jo vsaj popraviti, če jej ni po volji. Vladna predloga ne zadovoljuje niti Čehov. Volilni red se mora premeniti, kajti iz tega izvira ves narodnostni prepir na Češkem. Mirnim tem besedam je nespravljivo odgovarjal liberalec nemčur grof Mannsfeld. Hvalil pa je — na veliko začudenje Čehov — ustavoverno spravljalivost. Očital je Čehom, da razbijajo „državno“ stranko, ktera jedino je ustavoverna stranka. Poslanec Gregor je opominjal, da bi veliko posestvo moralo posredovati, a ono ni razumelo svoje zadače. Veliko posestvo naj bi ne bilo ni nemško ni češko. Zadnji je govoril poslanec Scharschmied zoper vladno predlogo, naglaševajoč, da ustavoverci branijo ustavo z zavrženjem te predloge. V nadaljevanji debate je soboto prvi govoril češki poslanec Vasaty in izvrstno naslikal današnji „liberalizem“. Liberalizem — dejal je — je najeta svoboda Nemcem, absolutizem Slavjanom. Moralna podloga deželnega zbora se chabrus zove. Ustavoverci se jako motijo, če mislijo, da so s tem kaj pridobili, ako zavržejo vladno predlogo. Grof Harrach se je čudil, kako da kak višji uradnik (Scharschmied) si upa govoriti zoper vlado; kaj bi se bilo zgodilo s takim češkim uradnikom, ki bi bil pod Auerspergom zoper njega vlado govoril? Ustavovercem je zaklical: Vi ste krivi, če se bode nadaljeval boj! — Poročevalec manjšine dr. Rieger je spominjal, koliko časa uže zastonj kličejo Čehi za odpravljenje krivic v deželnozborskem volilnem redu. Ono „vzburjenje“, o katerem so nemški listi tako kričali, je umetno prouzročeno, dokaze imamo. Čehov se dandanes ne more več germanizovati, a oni zahtevajo záse popolno narodno svobodnost. Riegrov govor je naredil silen utis na poslance in poslušalce — al kakor rečeno, vse je bilo bob v steno.

Deželni zbor Isterski.

Ta zbor, ki gre zmerom prvi v pokoj, je uže uni teden končal svoje delo in bil sklenjen.

Spominski listi.

Njihova Prevzvišenost

gospod dr. Andrej Gollmayr

25 let kneznadškof v Gorici.

III.

Začeti pa zidati poslopje z drugim nadstropjem, ne gre; treba je bilo stalne, trdne podlage naboru in odgoji duhovščine. Ta uzor je rodil „Andrejišče“, to je, deško ali mladenško semenišče. Že rajniki proš bar. Avg. Codelli, ko je bil kapiteljski vikarij, izprosil je od cesarice Marijane 10.000 gold. za napravo mladenšnice. To je bil kvas. Knez-nadškof pa so zastavili svoje spretno pero, in pridobili namenjenemu zavodu stare Werdenbergove stipendije.*) Zalog teh stipendi-

*) Dandanašnji so štípéndiji po 150 gold.

jev je namreč čez 80 let oskrbovala državna vlada; ona je tudi 8 od 24 teh stipendijev gimnazijskim učencem podelovala, družih 16 pa pravna naslednica ustanovnikov (barona in baronovke Werdenberg, v 17. stoletji) vdova baronovka Buffa, roj. grofinja Coronini. Nadškof so silili na to, da naj ustavoverno pismo spet svojo moč ima, to je, da naj se napravi konvikt, kakor je bil pred cesarjem Jožefom II., oziroma pred odpravo jezuitov, ki so v Werdenbergov-em konviktu učili in gospodarili. Tisti čas je 8 stipendijev podeloval tukajšnjega jezuitskega kolegija rektor. To pravico so nadškof za-se zahtevali in pridobili si jo, kakor so tudi dosegli, da mora, komur nadškof ali ustanovnikov naslednik (-ica) stipendij podeli, uživati ga v konviktu. S to važno pridobitvijo je bil zavod zagotovljen; ali ostal bi bil premajhen, da ne bi bila po nadškofovem vabilu še škofija sama in sosebno duhovščina marljivo za-nj skladala. Tako je bilo mogoče odpreti ga o začetku šolskega leta 1858/9. Zdaj ima Andrejišče svojo lepo hišo in šteje 50 vzrejancev, toda mnogi kaj malega, nekateri tudi vse, česar treba, sami plačujejo. Ta zavod je našega višega pastirja „monumentum aere perennius“, in po vsej pravici se ž njim ponašajo.

Važna reč v škofiji je ordinariatna pisarnica; ž njo in po njej cerkveni glavari škofijo vlada. Pri nas je bilo nekdanj marsikaj pomanjkljivega v tem oziru. Zato so nadškof — veščak v tej stroki — pisarnico duševno in materialno preuravnali. Materialni preuredbi ste te, da so omislili litografijo in pozneje pravo tiskarno za domače uradne potrebe. Duševno in meritorno pa so povzdignili kurijo do tiste stopinje, na kateri se spodobi, da stoji centralna uradnija metropolitova. Vsled povišanja in smrti starega kancelarja Jož. Spridiona in po prezgodnji smrti naslednika njegovega, vrlega Iv. Lapanja-e, je bil in je duša nadškofijske pisarnice mons. Štef. Bensa — pravi učenec in v pisarniškem oziru „alter ego“ preč. knezonadškofa, katerega dvorni kaplan in tajnik je več let bil. Sicer so nadškof do poznih let mnogo važniših reči sebi pridrževali.

Leta 1860. (1. januarija) je dobila nadšk. pisarnica nov odsek — cerkveno računarijo, katere umni vodja je sedanji častni kanonik mons. Štef. Kafol — mož za to ustvarjen. Mons. Kafol je pa že nekaj let tudi kancelar ter opravlja dotična opravila z ravnateljem pisarnice, mons. Bensa-o vred. Tudi ord. tajnik gosp. Mat. Kravanja je vse časti vreden in sploh — vse je, kakor mora biti.

Brž po konkordatu uže 1. januarija 1857. l. je bila ustanovljena cerkvena sodnija za zakonske in druge cerkvene pravde, in sicer ne samo za goriško nadškofijo, temuč — kot viša instancija — tudi za druge škofije. Svetovavci te sodnije so vzeti izmed prvih naših duh. veljakov. — Memogredé naj tu omenim, da cerkvena sodnija ni nova ustanova v Gorici; to kaže stara napisna deska nad sodno sobo, ki je iz dôbe pred Jožefom II.

Tudi še neke druge ustanove začetek gre tu omeniti: prosynodalna preskušna komisija je bila vpeljana l. 1858.

(Ker nam danes ni moči dovršiti celega životopisa preč. jubilanta, ga nadaljujemo prihodnjič in prestopimo danes takoj k popisu slavnosti preteklega četrtka. Vršila se je tako-le:)

V sredo dopoldne sta došla najimenitniša voščilca — škofa poddružnika: ljubljanski g. dr. Iv. Kr. Poglačar in poreški g. dr. Iv. N. Glavina; oba sta stanovala v škofiji. — Tisti, kakor tudi drugi dan so sprejemali preč. jubilar vsakošne deputacije in odličnike, med njimi tudi deputacijo judovske občine. Popoldne ob 6. uri je bil v okusno ozališani dvorani „katoliške družbe“